

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning maktabga moslashuvining xususiyatlari

Z.J.Axmedova.

Buxoro davlat universiteti

Psixologiya va sotsiologiya kafedrasi o'qituvchisi

Anotatsiya: *Ushbu maqolada bugungi kunda moslashish atamasining turli xildagi tushunchalari hamda olimlarning berilgan ma'lumotlari keltirilgan. Bundan tashqari boshlang'ich maktab yoshining psixologik xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin: hokimiyatga bo'ysunish, ta'sirchanlik va sezgirlikning kuchayishi, hamda maktabning boshida ular bilan sodir bo'ladigan ko'plab hodisalar va narsalarga sodda va o'ynoqi munosabat bildirishlari haqidagi fikr-mulohazalar ta'kidlangan. Shuningdek, yosh maktab o'quvchilari ishonchning ortishi bilan ajralib turishi ham diqqatga sazovor joylari berilgan.*

Kalit so'zlar: *vizual analizatorlar, ijtimoiy, ichki pozitsiyasi, muvozanat, moslashish, o'quv faoliyati, psixofiziologik rivojlanish, vizual-majoziy xotira, qo'zg'aluvchanlik, xarakter.*

Аннотация: *В данной статье представлены современные представления о термине «адаптация» и информация, предоставленная учеными. Кроме того, можно выделить психологические особенности младшего школьного возраста: подчинение авторитету, повышенную впечатлительность и чувствительность, а также простые и игровые реакции на многие события и вещи, происходящие с ними в начале школьного обучения. Примечательно также, что юные школьники отличаются повышенной уверенностью в себе.*

Ключевые слова: *зрительные анализаторы, социальное, внутреннее положение, равновесие, адаптация, учебная деятельность, психофизиологическое развитие, зрительно-образная память, возбудимость, характер.*

Annotation: *This article presents today's various concepts of the term*
www.tadqiqotlar.uz

adaptation and the information provided by scientists. In addition, the psychological characteristics of primary school age can be distinguished: obedience to authority, increased impressionability and sensitivity, as well as simple and playful reactions to many events and things that happen to them at the beginning of school. comments are highlighted. It is also noteworthy that young schoolchildren are distinguished by increased confidence.

Key words: *visual analyzers, social, internal position, balance, adaptation, educational activity, psychophysiological development, visual-figurative memory, excitability, character.*

Bugungi kunda "moslashish" atamasi juda xilma-xil ma'nolarga ega. Moslashuv tushunchasi nafaqat psixologiya fanida, balki boshqa bir qator fanlarda, butunlay boshqa sohalarda qo'llaniladi. Bu juda keng ma'noga ega bo'lgan tushunchadir. U biokimyoviydan ijtimoiygacha bo'lgan elementlarni o'z ichiga oladi.

Moslashuvning umumiy ta'rifini ko'rib chiqsak, biz, birinchi navbatda, moslashish - bu organizmning muayyan muhitga moslashishiga yordam beradigan jarayon ekanligini tushunamiz. Shuningdek, moslashishni umumiy ma'noda muvozanat yoki inson tanasi va atrof-muhit o'rtasida o'rnatilgan nisbiy uyg'unlikka erishish deb ta'riflash mumkin. Bundan tashqari, moslashishni umuman olganda har qanday tabiatdagi maqsadga erishishga intilish uchun mo'ljallangan va buning uchun muhim bo'lgan tizim sifatida ko'rib chiqish mumkin.

Dastlab, "moslashish" atamasi biologiya faniga kiritilgan bo'lib, u fiziologiya kursida ko'rib chiqilgan. 19-asrning o'rtalarida "moslashish" atamasi vizual analizatorlarning tashqi stimullarning ta'siriga sezgirligini tavsiflash sifatida taklif qilingan. Moslashuv lotincha "taklif", "moslashish", so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, umumiy ma'noda tirik organizmlar va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonini anglatadi, bu ularning hayotdagi faoliyatini maqbul joylashtirishga (moslashishga) olib keladi. Maktabga moslashish zamonaviy psixologiyaning eng jiddiy masalalaridan biridir. Faoliyatning mohiyatini o'zgartirish, o'yindan o'quv faoliyatiga o'tish, bola muayyan stressni boshdan kechiradi. Shu bilan birga, bola

nafaqat maktab sharoitiga moslashadi, balki maktab ham bolalarning ehtiyojlariga moslashadi. L.A.Vengerning ta'kidlashicha, "bolaning maktabga moslashishi hech qanday ichki yo'qotishlarsiz sodir bo'lishi mumkin emas, ya'ni farovonlikning yomonlashishi (hech bo'lmaganda eng qisqa vaqt ichida), ta'sirchanlik va tajribalarning oshishidir." Birinchi sinf o'quvchisining o'zini-o'zi qadrlashi va kayfiyatining pasayishi jiddiy tashvish tug'dirishi mumkindir. Moslashuv jarayonini to'g'ri tashkil etish bolaning yanada ijobiy rivojlanishiga, mehnatsevarlikni rivojlantirishga, ijtimoiy hayotga qo'shilishiga yordam beradi. M.R.Bityanova to'g'ri ta'kidlaganidek, "bu, o'z navbatida, korteksning tartibga solish funksiyasining o'zgarishiga va butunlay boshqa his-tuyg'ularning namoyon bo'lishiga olib keladi". Shu bilan birga, bugungi birinchi sinf o'quvchisi kechagi katta maktabgacha yoshdagi boladir va shunga mos ravishda u engil qo'zg'aluvchanlik, hissiylik va uzoq vaqt davomida diqqatni jamlay olmaslik bilan bog'liq xatti-harakatlari bilan ajralib turadi. Bu vaqtda turli bolalar psixofiziologik rivojlanishning turli darajalariga ega. G.R. Chukmayevaning so'zlariga ko'ra, "maktabgacha bolalikdan boshlang'ich maktab yoshiga o'tish sezilarli o'zgarishlar bilan tavsiflanadi". Boshlang'ich maktab yoshining psixologik xususiyatlaridan quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: hokimiyatga bo'ysunish, ta'sirchanlik va sezgirlikning kuchayishi, maktabning boshida ular bilan sodir bo'ladigan ko'plab hodisalar va narsalarga sodda va o'ynoqi munosabatlarda ko'rinadi.

T.V.Krasnikovaning so'zlariga ko'ra, "kichik maktab o'quvchilari o'qituvchining talablarini bajaradilar, qoida tariqasida, shubhasiz, o'smirlar yoqtiradigan janjal va nizolar hali ham yo'qdir". Yosh maktab o'quvchilari ishonchning ortishi bilan ajralib turadi. Ular baholarni o'zlarini baholash usuli sifatida qabul qiladilar. Kichik maktab o'quvchilari ko'pincha birinchi o'qituvchilariga, intonatsiyasiga yoki mulohazalariga taqlid qilishga intilishadi. Birinchi sinf o'quvchilariga topshiriq berilganda, ular odatda, nima uchun kerakligi va qanday maqsadlarda mo'ljallanganligi haqida o'ylamasdan, uni bajarishi kerak bo'lgani uchun bajaradilar.

G.N.Julina to'g'ri ta'kidlaydi: "...bu yoshda bolaning tashqi dunyoga e'tibori

kuchli bo'lib qoladi: uning atrofida sodir bo'layotgan barcha voqealar bolada unutilmas taassurot qoldiradi". Bular: qiziqish va faol qiziqish ko'rinadigan omillardir. O'qituvchi undan bolaning kognitiv faoliyatini shakllantirish uchun foydalanishi mumkin. Bu faoliyat, ayniqsa, tanaffuslar paytida o'zini aniq ko'rsatishda davom etmoqda; tanaffus paytida faol harakatlar bolalarning jismoniy rivojlanishida muhim tarkibiy qism bo'lib qolmoqda. Bunday his-tuyg'ularning paydo bo'lishi ularni bo'shatish, taranglikdan xalos bo'lishning ajoyib usuli hisoblanadi. O'z-o'zini hurmat qilishning yangi darajasi shakllana boshlaydi, o'ziga nisbatan tanqidiy fikrlash paydo bo'ladi. Boshlang'ich maktabda o'z-o'zini hurmat qilish biroz pasayadi va bu inson rivojlanishining normal bosqichidir. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun baholar - bu uning atrofidagi odamlar tomonidan o'z bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini tashqi baholash.

R.M.Yexayevaning ta'kidlashicha, "Boshlang'ich maktab yoshida maktab o'quvchisining yangi rolida shaxs sifatida o'zini o'zi anglash shakllanadi va o'quvchining ichki pozitsiyasi shakllanadi". Birinchi sinf o'quvchilarida birinchi signalizatsiya tizimi ustunlik qiladi, shuning uchun vizual-majoziy xotira va vizual fikrlash eng rivojlangan.

E.G.Izotovanning so'zlariga ko'ra, "bu boshqa holatlarning noqulay kombinatsiyasi ostida bolaning moslashuv buzilishiga olib kelishi mumkin". V.A. Shumakovning maqolasida kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining maktabga ijtimoiy-psixologik moslashuvi fenomenini ochib berishning ahamiyati ko'rsatilgan. Insonning hayot davri,

V.A. Shumakovning fikricha, bu yoshda o'zgarishlar yuz beradi, mas'uliyat kuchayadi va tartib-intizomga bo'lgan ehtiyoj kuchayadi, ya'ni odatiy tartib va o'yinlar darslarga borish bilan almashtiriladi, ta'lim muassasasi tomonidan qo'yilgan yangi talablar qabul qilinadi. Bu birinchi sinf o'quvchilarini maktabga moslashtirish uchun psixologik-pedagogik yordam dasturini ishlab chiqish bo'yicha keyingi ishlarning dastlabki bosqichidir. Bundan tashqari, biz hissiy farovonlik va maktab o'quvchilarining muvaffaqiyatli moslashuvining boshqa tarkibiy qismlari o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rib chiqishni taklif qilishimiz

mumkin. L.V. Shirshovanning maqolasi ilmiy qiziqish uyg'otadi, unda birinchi sinf o'quvchilari hali ham bolalarcha xarakter xususiyatlarini saqlab qolishlari qayd etilgan. maktab ularni mantiqiy ko'rinishni shakllantiradi, xatti-harakatni o'zgartiradi. Ushbu o'tish davri birinchi sinf o'quvchilarining boshlang'ich maktabda o'qishga moslashishi nuqtai nazaridan ayniqsa muhimdir. Muallif asarida birinchi sinf o'quvchilarining boshlang'ich maktabda o'qishga moslashish xususiyatlarini ochib beradi. Taqdim etilgan ilmiy ish L.S. Vigotskiy, L.I. Bojovich,

A.L. Venger va boshqalarning qarashlarini jalb qilish orqali birinchi sinf o'quvchilarining boshlang'ich maktabda o'qishga moslashish xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Agar moslashish noqulay sharoitlarda sodir bo'lsa, bu bolaning ruhiy holatiga ta'sir qiladi. Birinchi sinf o'quvchisi boshqalarga nisbatan tajovuzkorlikni ko'rsatishi mumkin. Boshqa bolalar, aksincha, o'z dunyosiga sho'ng'ib, o'zlariga butunlay chekinishlari mumkin. Psixologik-pedagogik adabiyotlarda birinchi sinf o'quvchisining noto'g'ri moslashuvining (yoki moslashuv muammolarining) turli sabablari aniqlangan.

E.G. Izotovanning fikricha, asosiy sabablar quyidagilar:

- bolaga individual yondoshmaslik, o'z vaqtida yordam ko'rsatmaslik, bolaga hurmatsizlik;
- oiladagi noqulay moddiy, maishiy yoki hissiy vaziyat, ota-onalarning alkogolizmi, tashlab ketish yoki haddan tashqari himoyalani;
- atrof-muhitning salbiy ta'siri, pul olishning qulayligi;
- spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarning mavjudligi;
- ijtimoiy va axloqiy ideallarning deformatsiyasi, boyitishning o'zini o'zi anglashdan ustunligi, ruxsat berish muhiti;
- og'ir jismoniy kasalliklar va ruhiy kasalliklar, aksentatsiyalar va shaxsiyat patologiyalari, aqliy zaiflik.

Xulosa qilib aytganda, olimlarning tadqiqotlaridan boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuvida ota-onalarning va o'qituvchilarning o'rni beqiyos ekanligini bilib olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati

1. З.Ж. Ахмедова Трудности социальная адаптация студентов в вузе Science and Education, 2022
2. ZJ Axmedova Positive aspects of the communicative psychological effect of social networks on the individual Asian Journal of Research in Social Sciences and ..., 2022
3. A.Z.Djamilovna STUDY OF THE FORMATION OF CRIME MOTIVATION IN ADOLESCENTS AS A PROBLEM OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH, I.H.Bakhtiyorovna - ResearchJet Journal of Analysis and Inventions, 2022
4. З.Ж. Ахмедова Педагогико-психологические особенности адаптации младших школьников к учебной деятельности Вестник интегративной психологии 2023 выпуск 29